

“CHỦ NGHĨA DUY VẬT VÀ CHỦ NGHĨA KINH NGHIỆM PHÊ PHÁN” GIÁ TRỊ VÀ Ý NGHĨA THỜI ĐẠI

“*MATERIALISM AND CRITICAL EXPERIENTIALISM*”
ITS VALUE AND CURRENT MEANING

NGUYỄN XUÂN TẾ^(*)

TÓM TẮT: Tác phẩm “Chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán” được V.I. Lê-nin viết trong khoảng thời gian từ tháng 2 đến tháng 10 năm 1908 và được in thành sách riêng năm 1909. Năm nay, chúng ta kỷ niệm 110 năm ra đời tác phẩm quan trọng này. Tìm hiểu và nghiên cứu tác phẩm là việc làm hết sức cần thiết trong quá trình khai thác kho tàng đồ sộ các tác phẩm kinh điển của V.I. Lê-nin; từ đó rút ra những bài học cho việc hoạch định và phát triển đất nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa.

Từ khóa: V.I. Lê-nin; chủ nghĩa duy vật; chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán.

ABSTRACT: The book “Materialism and Critical experientialism” is written by V.I. Le-nin between February and October 1908 and was printed in a separate book in 1909. This year, we celebrate the 110th anniversary of this important work. Studying and researching on this book is essential in the process of exploiting the great treasure of V.I. Le-nin’s classic works; thereby drawing lessons for planning and development our country in the socialist orientation.

Key words: V.I. Le-nin; materialism; critical experientialism.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX, chủ nghĩa tư bản chuyển sang giai đoạn cuối của nó – chủ nghĩa đế quốc, giai đoạn này được V.I. Lê-nin xem là đêm trước của cuộc cách mạng vô sản. Mâu thuẫn của chủ nghĩa tư bản gay gắt đến cực độ, đã thúc đẩy nhanh chóng quá trình chín muồi của khủng hoảng cách mạng ở nhiều nước đế quốc. Đầu thế kỷ XX, cũng như một số nước bước vào giai đoạn đế quốc chủ nghĩa nhưng so với nhiều nước ở Tây Âu và Bắc Mỹ, nước Nga vẫn còn lạc hậu và kém phát triển về kinh tế và chính trị. Điều kiện lịch sử và bối cảnh đất

nước đòi hỏi những nhà mác xít phải tổng kết kịp thời và rút ra kinh nghiệm mới cho phong trào cách mạng lúc bấy giờ. Trong bối cảnh lịch sử đó, V.I. Lê-nin đã dành sự chú ý đặc biệt để phân tích về bản chất và quy luật của chủ nghĩa đế quốc cũng như thông qua việc đấu tranh chống chủ nghĩa Makhơ, V.I. Lê-nin đã bảo vệ những giá trị khoa học về thế giới quan và phương pháp luận của Chủ nghĩa Mác, đồng thời tiếp tục phát triển Chủ nghĩa Mác trong điều kiện mới. Trong tác phẩm “Chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán” V.I. Lê-nin đã chỉ rõ, triết học kinh nghiệm phê phán về thực chất là

^(*) PGS.TS. Tổng Biên tập Tạp chí Khoa học, nguyensexuante@yahoo.com, Mã số: TCKH16-11-2019

chủ nghĩa duy tâm nhưng núp dưới chiêu bài mới, kỳ quặc và khó hiểu. Trên cơ sở phê phán những quan điểm sai lầm đó, V.I. Lê-nin cho rằng chủ nghĩa Makhơ muốn xoá nhòa tính đảng trong triết học Mác, muốn đứng trên chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa duy tâm, nhưng thực chất nó chỉ nhắc lại một cách đơn điệu những quan niệm cũ của Béccolli và Hium. Cái mà chủ nghĩa Makhơ cho là thuật ngữ mới, chẳng qua chỉ là sự lợi dụng những thành tựu mới từ khoa học tự nhiên nhằm che đậy chủ nghĩa duy tâm. V.I. Lê-nin khẳng định: *“Thật là trẻ con nếu nghĩ rằng bịa ra một từ mới, là có thể tránh được những trào lưu triết học cơ bản,... triết học của các ngài chỉ là chủ nghĩa duy tâm đã uổng công che đậy sự trần trụi của chủ nghĩa duy ngã của mình bằng một thuật ngữ “khách quan” hơn. Hoặc giả “yếu tố” không phải là cảm giác và như vậy từ “mới” của các ngài tuyệt đối không có một chút ý nghĩa gì cả, và các ngài chỉ làm ồn lên vô ích mà thôi”* [1, tr.56].

2. NỘI DUNG

2.1. Khái quát nội dung cơ bản và giá trị tác phẩm “Chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán” của V.I. Lê-nin

Tác phẩm “Chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán” in ở tập 18 trong V.I. Lê-nin Toàn tập, được V.I. Lê-nin viết vào những năm đầu của thế kỷ XX, không chỉ bắt nguồn từ những biến động về chính trị của nước Nga thời kỳ đó mà còn để đấu tranh chống lại những người theo chủ nghĩa Makhơ – một trường phái với tên gọi “chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán” đã thu hút được rất nhiều sự chú ý của các nhà triết học Nga lúc bấy giờ. Tác phẩm đã tiếp

bước trên tinh thần phê phán và cách mạng của C. Mác và Ph. Ăngghen. Trong tác phẩm, thông qua việc phê phán những quan điểm sai lầm, phiên diện của chủ nghĩa Makhơ, V.I. Lê-nin đã trình bày một cách có hệ thống những vấn đề cơ bản của triết học Mác, trong đó nổi bật nhất là những vấn đề của chủ nghĩa duy vật. V.I. Lê-nin đã phát triển Chủ nghĩa Mác lên một tầm cao mới gắn liền với thực tiễn nước Nga trong những năm đầu của thế kỷ XX.

Cho đến nay, tác phẩm ra đời đã hơn 100 năm nhưng chúng ta vẫn thấy ngời sáng những giá trị to lớn cần tiếp tục nghiên cứu. Điều đó không chỉ góp phần tìm hiểu Chủ nghĩa Mác mà còn kế thừa tinh thần cách mạng, khoa học của những người sáng lập Chủ nghĩa Mác trong điều kiện mới. Tác phẩm là sự tiếp tục phát triển triết học mác xít giải đáp các vấn đề cơ bản của triết học, đã khái quát trên phương diện triết học những thành tựu của khoa học tự nhiên. Cũng qua tác phẩm, V.I. Lê-nin đã phê phán toàn diện chủ nghĩa duy tâm tư sản phản động và chủ nghĩa xét lại trong triết học. Tác phẩm bao gồm phần nhập đề “Thay lời mở đầu”, 6 phần chính và phần kết luận, trong đó:

Phần nhập đề: V.I. Lê-nin trình bày nguồn gốc tư tưởng của chủ nghĩa Makhơ.

Chương 1: Lý luận nhận thức của chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán và của chủ nghĩa duy vật biện chứng I, V.I. Lê-nin vạch ra sự đối lập của chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán và chủ nghĩa duy vật biện chứng trong việc giải quyết mặt thứ nhất *vấn đề cơ bản của triết học*.

Chương 2: Lý luận nhận thức của chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán và chủ nghĩa duy

vật biện chứng II, V.I. Lê-nin đã giải quyết mặt thứ hai *vấn đề cơ bản của triết học*.

Chương 3: Lý luận nhận thức của chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán và chủ nghĩa duy vật biện chứng III, V.I. Lê-nin xác lập những luận điểm cơ bản về nhận thức luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng.

Chương 4: Những nhà triết học duy tâm, bạn chiến đấu và kẻ kế thừa chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán, V.I. Lê-nin bàn đến những khuynh hướng phát triển của chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán.

Chương 5: Cuộc cách mạng mới nhất trong khoa học tự nhiên và chủ nghĩa duy tâm triết học, V.I. Lê-nin phân tích nguyên nhân của cuộc khủng hoảng thế giới quan trong khoa học tự nhiên nói chung và trong vật lý học nói riêng, đồng thời chỉ ra con đường để thoát khỏi cuộc khủng hoảng đó.

Chương 6: Chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán, chủ nghĩa duy vật lịch sử; V.I. Lê-nin đã phát triển chủ nghĩa duy vật lịch sử của Mác – Ăngghen.

Phần kết luận: V.I. Lê-nin đưa ra bốn chỉ dẫn quan trọng trong việc đánh giá chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán.

Qua những nội dung cơ bản của chủ nghĩa duy vật biện chứng được V.I. Lê-nin trình bày một cách đầy đủ và sâu sắc trong tác phẩm, chúng ta có thể nhận thấy được sự kiên định lập trường mác xít của V.I. Lê-nin ở những thời điểm lịch sử thế giới nói chung và bối cảnh nước Nga nói riêng đầy thách thức và phức tạp. Tác phẩm là sự đóng góp to lớn của V.I. Lê-nin vào việc bảo vệ và phát triển chủ nghĩa duy vật biện chứng. Việc giải quyết một cách triệt để và khoa học *vấn đề cơ bản của triết học*, sự cụ thể hóa hàng loạt các nội dung

chủ yếu, cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa duy tâm và những biến tướng của nó được V.I. Lê-nin tiến hành đã có tác động quyết định đến việc khẳng định vị trí cũng như vai trò của chủ nghĩa duy vật biện chứng trong tiến trình phát triển của lịch sử tư tưởng nhân loại.

Đây là một tác phẩm kinh điển quan trọng trong kho tàng lý luận mác xít, trang bị cho chúng ta nền tảng lý luận khoa học, giúp định hướng thế giới quan và phương pháp luận trong hoạt động nhận thức và thực tiễn, đặc biệt trong giai đoạn lịch sử đó với nhiều sự thay đổi và biến tướng của chủ nghĩa xét lại trong triết học. Tác phẩm là sự mâu thuẫn của tính đảng và tính cách mạng, tính khách quan khoa học trong việc xem xét các sự vật, hiện tượng, các quá trình diễn ra trong thế giới cũng như trong đời sống xã hội. Tác phẩm là cuộc đấu tranh giữa “đường lối Đê-môcrit” và “đường lối Platon” xuyên suốt trong lịch sử triết học, mọi sự toan tính con đường thứ ba là hoàn toàn vô nghĩa bởi lẽ điểm đến của bất kỳ một học thuyết triết học nào cũng là một trong hai con đường – hoặc duy vật hoặc duy tâm.

Tác phẩm cũng là một trong những bút chiến mâu thuẫn trong suốt cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa xét lại trong triết học. Thái độ của V.I. Lê-nin với những trường phái triết học đương đại, đặc biệt chủ nghĩa Makhơ, thái độ của chủ nghĩa duy vật biện chứng với chủ nghĩa duy tâm, thái độ của nhà cách mạng mác xít với các nhà cách mạng phi mác xít đã được thể hiện rất rõ nét. Tác phẩm đã cung cấp cho người đọc phương pháp đánh giá một học thuyết, một trào lưu triết học hiện đại. V.I. Lê-nin viết

“Xét đoán những nhà triết học không nên căn cứ vào những nhãn hiệu mà họ tự gán cho họ (như “thuyết thực chứng”, “kinh nghiệm thuần túy” “thuyết nhất nguyên” “thuyết kinh nghiệm nhất nguyên”) mà phải căn cứ xem trên thực tế họ đã giải quyết những vấn đề lý luận cơ bản như thế nào, phải căn cứ xem họ tay nắm tay cùng với ai...” [1, tr.265]. Vấn đề này khiến chúng ta nhận thấy cần phải tinh táo khi xem xét các học thuyết triết học theo lập trường nào bởi lẽ có rất nhiều học thuyết tự nhận là đi theo Chủ nghĩa Mác nhưng lại chống lại Chủ nghĩa Mác một cách rất tinh vi. Tác phẩm cũng có ý nghĩa rất to lớn đối với các nhà khoa học tự nhiên. Những phân tích của V.I. Lê-nin về khủng hoảng thế giới quan trong vật lý và hướng khắc phục của nó đã có ý nghĩa quan trọng trong việc định hướng đối với các nhà khoa học tự nhiên thời kỳ lúc bấy giờ.

2.2. Ý nghĩa của việc nghiên cứu tác phẩm “Chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán” trong thời đại ngày nay

Vấn đề bao trùm trong tác phẩm “*Chủ nghĩa duy vật và chủ nghĩa kinh nghiệm phê phán*” là tính chiến đấu quyết liệt của V.I. Lê-nin. Trong giai đoạn cách mạng hiện nay, việc kiên định định hướng Xã hội chủ nghĩa mà Đảng Cộng sản Việt Nam xác định luôn đòi hỏi một thái độ như thế. Ở nước ta, bên cạnh dòng chủ lưu tư tưởng kiên định Chủ nghĩa Mác – Lê-nin và tư tưởng Hồ Chí Minh, vẫn còn những quan điểm lệch lạc sai trái hoặc phủ nhận nền tảng tư tưởng của Đảng là Chủ nghĩa Mác – Lê-nin, tư tưởng Hồ Chí Minh hoặc chỉ tập trung tư tưởng Hồ Chí Minh mà phủ nhận

bản chất cách mạng và khoa học của Chủ nghĩa Mác – Lê-nin.

Ngày 10-4-2019, Tổng Bí thư, Chủ tịch nước Nguyễn Phú Trọng gặp mặt đại diện Đoàn Chủ tịch Ủy ban Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam. Trả lời câu hỏi phải chăng định hướng Xã hội chủ nghĩa đã phai nhạt dần? Tổng Bí thư cho hay Việt Nam trước nay kiên định theo Chủ nghĩa xã hội, đổi mới nhưng không đổi màu, phát triển nhiều thành phần kinh tế nhưng phải đi lên Chủ nghĩa xã hội. Tổng Bí thư thông tin, mới đây Tiểu ban văn kiện họp đề chuẩn bị cho Đại hội Đảng lần thứ XIII, đã yêu cầu phải kiên định Cương lĩnh, không được nói trái, làm trái với Cương lĩnh. “*Kinh tế nhà nước là chủ đạo, kinh tế tư nhân là động lực quan trọng, các thành phần kinh tế phải bình đẳng, độc lập, tự chủ hội nhập quốc tế, hội nhập nhưng không được hòa tan*”, Tổng Bí thư khẳng định.

3. KẾT LUẬN

V.I. Lê-nin là nhà tư tưởng vĩ đại, nhà triết học lỗi lạc, người bảo vệ và phát triển sáng tạo Chủ nghĩa Mác nói chung và triết học Mác nói riêng trong điều kiện bối cảnh thế giới và nước Nga có nhiều khó khăn và thách thức. Trước những thời cơ và thách thức của thời đại, tiếp tục phát triển Chủ nghĩa Mác trong điều kiện mới cùng với việc vạch rõ bản chất của chủ nghĩa duy tâm và chủ nghĩa xét lại trong triết học là rất cấp bách. Rõ ràng, nghiên cứu tác phẩm là việc làm hết sức quan trọng và cần thiết trong quá trình khám phá kho tàng lý luận của V.I. Lê-nin, từ đó rút ra những bài học quý cho việc hoạch định và phát triển đất nước. Đến nay, tác phẩm vẫn là vũ khí sắc

bén trong cuộc đấu tranh của chính đảng Cộng sản trong công cuộc xây dựng và bảo vệ đất nước. Đồng thời, tác phẩm cũng đã chỉ ra cho chúng ta phương pháp phân tích

một cách khoa học, khách quan những hiện tượng của đời sống xã hội nhằm thực hiện thành công sự nghiệp đổi mới và hội nhập quốc tế.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [[1] V.I. Lê-nin (1980), *Toàn tập*, Tập18, Nxb Tiến bộ, Mátxcova.
- [2] V.I. Lê-nin (1980), *Toàn tập*, Tập 49, Nxb Tiến bộ, Mátxcova.
- [3] C. Mác và Ph. Ăngghen (1994), *Toàn tập*, Tập 20, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [4] Trần Đức Thảo, *Nội dung vấn đề bản chất của thế giới*, Viện Triết học, Viện Khoa học Xã hội Việt Nam, Hà Nội.

Ngày nhận bài: 20-6-2019. Ngày biên tập xong: 08-7-2019. Duyệt đăng: 17-7-2019